

Univerza in njen materialni razvoj

F. Petrè

III. Znanstveni naraščaj univerze.

Problem znanstvenega naraščaja univerze je med vsemi, ki živo režejo v organizem njenega mladega življenja najtežji in to tem bolj, ker se ne tiče le države in njenih gmotnih podpor univerzi, temveč še bolj univerzitetnih profesorjev samih. Kot je problem težak, bi se ga dalo opredeliti s kratkim stavkom: znanstvenega naraščaja univerza skoraj nima.

Ne more se zanikati, da se v našem javnem življenju danes že zelo pozna vpliv univerze, saj je dala doslej družbi na Slovenskem preko 2000 akademsko izobraženih mladih ljudi. Če je bila to ena glavnih nalog univerze, kot je bilo ob njeni ustanovitvi pogosto poudarjeno, je to nalogo izpolnila. Toda od vsega velikega števila absolutov niso znali univerzitetni profesorji pridržati znanstvenemu delu toliko mladih sil, da bi mogla univerza mirno gledati v svoj bodoči razvoj. Le redke izmed univerzitetnih profesorjev živi danes v zavesti, da si je vzgojil naslednika.

Vzroki zato so mnogoštevilni. Gotovo je prišla večina dijakov na univerzo z namenom, da položi izpite in pride do kruha v kateremkoli akademskem poklicu. Toda v dobi študija ima akademski učitelj dovolj prilike, da vpliva na inteligentnega in za stroko nadarjenega slušatelja in usmeri njegovo zanimanje in delo v znanstveno smer. Važnejše od pasivnosti v tem oziru bo morda dejstvo, da v Ljubljani ni štipendij, s katerimi bi moglo dijaštvo po končani univerzi zaradi nadaljevanja študij v inozemstvo. Dve Turnerjevi štipendiji letno resnično ne zadostujeta. Gotovo pa mnogo vpliva tudi to, da na ljubljanski univerzi ni za tako delo pravih vzpodbud, izgledov in sploh atmosfere, ki bi mladega človeka vabila v akademsko kariero, kar je posledica pomanjkanja tradicije, predvsem pa zopet zadržanja profesorjev.

Če se v tem smislu ozremo na razmerje beograjske in ljubljanske univerze, vidimo v staležu in rasti predavateljskega zbora obeh univerz znatne razlike. Za primerjavo jemljemo številčno stanje predavateljev v razmiku enega desetletja, in sicer iz študijskega leta 1924/25, ko se je profesorski stalež na eni kot drugi univerzi po začetnih težkočah in pomanjkljivostih umiril in utrdil, ter iz preteklega študijskega leta:

beograjska univerza

stud. leto	red. prof.	izred. prof.	kontr. in honor. prof.	docentov	honorar. nastavnikov
1924/25	62	30	66	17	3
1933/34	87	48	34	53	16

ljubljska univerza

stud. leto	red. prof.	izred. prof.	kontr. in honor. prof.	docentov	honorar. nastavnikov
1924/25	39	16	11	8	33
1933/34	50	15	5	14	22

Skupno število predavateljev na beograjski univerzi je znašalo torej v štud. letu 1924/25: 178, deset let kasneje že 238. V Ljubljani: 1924/25: 107, 1933/34: 106.

Ne glede na to, da je bil predavateljski stalež v Beogradu za 75% nad ljubljanskim, kar je deloma opravičljivo zaradi poljedelske in popolne medicinske fakultete, je v zadnjih desetih letih narasel za okroglo 35%, medtem ko se v Ljubljani ni dvignil. Tu res odloča tudi število stolic vsake univerze, ki je točno predvideno, toda če velja ta argument za Ljubljano, bi moral veljati tudi za Beograd. Nasprotno pa priča beograjski dvig o večji aktivnosti v tamkajšnjem profesorskem zboru in o rasti znanstvenega naraščaja, ker mora biti za novo stoličico vzgojen tudi znanstvenik, ki jo bo zasedel. Ta zastoj danes na videz ni tako težak, ker ne moti dela univerze, toda v bodočnosti bo vedno težji, ko bo univerzo ob vsaki vrzeli, ki bo nastala v profesorskem zboru, stavljajl znova pred vprašanje, ki je nastalo že enkrat l. 1952. ob nenadni smrti prof. Jesenka. Takrat so morali klicati na ljubljansko univerzo docenta z zagrebške.

Pri nas se ni posvečalo dovolj pažnje štipendijam. Drugje skrbe zanje država in privatniki, pri nas ne eden ne drugi. Iz zgornjih pregledov je bilo razvidno, da je zidal privatni denar univerzitetne stavbe in opremljal institute, da je nedostajalo denarja in volje za tisto, za kar drugje ne skrbe privatniki in korporacije: za podporo znanstvenemu delu, izdajo publikacij in vzgojo naraščaja s podporo za znanstvena potovanja in štipendije. Državnih štipendij v Ljubljani ni, čeprav so na obeh ostalih univerzah. Pač pa dobi ljubljanska univerza letno 7 do 10 štipendij francoske vlade, ki so za nas res velikega pomena. O celotnem vprašanju teh štipendij si je težko ustvariti točno sliko. V Beogradu trde, da jih je skupno za vse tri univerze 85—95, štipendisti, ki so že bili v Parizu in poznajo tamkajšnje prilike pa, da jih je tudi več, ker se jih znaten del deli naravnost iz Pariza in ne

preko naših univerz. Te štipendije so danes za slovensko akademsko mladino in s tem za znanstveni naraščaj univerze skoro edina možnost, da pride v direkten stik z zapadnim kulturnim svetom, saj lastnih štipendij, razen dveh sorazmerno visokih Turnerjevih, nimamo. Zato bi se morala izberiti štipendistov posvetiti posebna pažnja; univerza bi morala trdovratno vztrajati z zahtevo, da ima edina pravico predlagati in priporočati štipendiste in to z izključno znanstvenega stališča. Dalje bi morala skrbeti, da pridejo gojenci v Franciji v pripravljene razmere, kjer bodo resnično delali. Poleg znanstvenih kvalifikacij bi morala univerza skrbeti, da so to tudi v vseh drugih ozirih neoporečni ljudje, ki bodo čutili odgovornost svojega poslanstva. Doslej je univerza to popolnoma zanemarjala, izbira sama pa se je vršila po vidikih, ki se često niso skladali z znanstvenimi.

Vse to bi ne spadalo v okvir revije, če bi ne bilo življenjskega pomena za razvoj univerze in tudi velike splošnokulturne važnosti.

Vprašanje pa bi se moralo načeti tudi v Beogradu, kajti tamkajšnja univerza ima štipendije, pri katerih bi po pravilnem umevanju medsebojne enakosti morala imeti svoj delež tudi ljubljanska. Da poleg francoskih ter čehoslovaških in poljskih štipendij, katerih je z enim do dvema štipendistoma letno deležna tudi ljubljanska univerza, obstoje še druge, kaže n. pr. poročilo rektorja beograjske univerze ministru prosvete za šolsko leto 1925/26, kjer navaja, da je imela univerza v tem letu sledeče štipendije: 113 štipendij ministerstva prosvete po 1000 Din mesečno; 42 štipendij ministerstva za narodno zdravje za medicince po 1000 Din mes., 10 znanstvenih štipendij ministerstva prosvete za inozemstvo, 25 štipendij francoske vlade, eno čehoslovaško in dve poljski; 5 štipendij Rockefellerjevega fonda; eno iz fonda Aleksandra Humbolda in 6 štipendij angleškega fonda. Poleg vsega tega je razpisalo še ministerstvo vojske in mornarice 30 štipendij po 1000 Din mesečno. Iz poročila dekana medicinske fakultete za isto leto pa se da sklepati, da so obstojale še neke posebne znanstvene štipendije francoske vlade.

Da ni bilo s strani univerze, oziroma univerzitetnih profesorjev temu problemu posvečeno dovolj pažnje, oziroma, da za nekatere ta problem sploh ni obstojal, kaže tudi dejstvo, da tudi za asistentska mesta, druge možnosti za vzgojo naraščaja, ni bilo prave skrbi. Ljubljanska univerza ima le 23 asistentskih mest proti 117 beograjske. Tako mesto je zelo prikladno za bodočega znanstvenika: sorazmerno dovolj prostega časa, priročnost in možnost uporabe večjih bibliotek, stalen stik z univerzo in profesorji, neodvisnost, pogosti dopusti i. t. d. Toda celo ta mesta se na univerzi prepogosto niso oddajala bodočim znanstvenim in univerzitetnim docentom, tako da danes na njih sre-

čujemo ljudi, o katerih si ne moremo misliti, da bi mogli biti kdaj vključeni v krog univerzitetnih profesorjev.

V skrbi za znanstveni naraščaj univerze bodo torej predvsem potrebne korekture v navedenih dveh smereh.

Mnogi so vzroki za današnji težki materialni položaj univerze, ki ne obetajo zdravega razvoja. Na univerzi je marsikaj, kar je bilo razumljivo za prvo dobo po ustanovitvi, ko je bilo treba naglo zamašiti nastale vrzeli in ni bilo izbire. Toda čas bi moral vse to izčistiti. Mnogih stvari nismo krivi sami. Nasprotno pa je tudi res, da je univerza po prvih naporih ob ustanovitvi prešla v nekako lagodno in mirno življenje, ki je sicer potrebno za uspešno znanstveno delo, ki pa ga vkljub temu ne dopušča položaj, v katerem danes Slovenci živimo. V svoji odmaknjenosti je univerza izgubila stik z ljudstvom in notranjo povezanost v borbi z vsemi mnogimi težavami, ki prihajajo nad nas, mesto da bi bili njeni predstavniki prvi, ki bi vedno izpregovorili. Njih visoki položaj, ki mu skoro ni enakega, in odgovornost nato do znanosti z njeno elementarno zahtevo po svobodi besede kakor do slovenskega ljudstva, iz katerega izhajajo, bi zahtevala tako ravnanje. V resnici pa vidimo vedno znova njihovo pasivnost ter celo v vprašanjih, ki se tičejo univerze same, po nekaj neuspešnih posameznikov, kategorično stališče, da se ne da nič doseči — radi česar se res ni dalo nič doseči.

Počasi so se med njimi umaknili tudi tisti, ki so nekoč imeli v sebi mnogo vere.

Zločin Bernarda Tula

Ciril Kosmač

Bernard Tul sedi v rimski ječi, strmi skozi zakrižano okno na male četverokotnike sivega neba in razmišlja o svojem zločinu. Njegov zločin je bil zločin tiste težke in posebne vrste, ki spada pod posebne zakone in pred Posebno sodišče za zaščito države.

Taki posebni zločini, posebni zakoni in posebna sodišča, vse to posebno in izjemno obstoji — v bolj ali manj človeško izpiljeni obliki — že od tistih sivih dob, ko so si ljudje strastno in zavistno porazdelili to blatno zemeljsko kroglo, si zamislili državo ter zapečatili njene meje s pečatom svete nedotakljivosti; vse to je staro kakor človek in oblast.

Ampak to so bile gluhe in zameglene stvari, o katerih ni Bernard — kakor vse „naše dobro in preprosto ljudstvo“ — nič kaj pogostoma